

Stranka prava (frankovci) u doba vladavine Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad - prosinac 1918.)

Zlatko MATIJEVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor je na temelju znanstvene i publicističke literature, objavljenoga arhivskog gradiva te stranačkoga tiska rekonstruirao djelovanje Stranke prava (frankovaca) tijekom postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad - prosinac 1918.). Krajem listopada 1918. frankovački su pravaši, s velikim zakašnjenjem, dobili suglasnost cara i kralja Karla I. (IV.) te odlučujućih mađarskih političkih čimbenika (I. Tisza, S. Wekerle) da mogu krenuti u trijalistički preustroj dualistički uređene Austro-Ugarske Monarhije, tj. pristupiti ujedinjenju hrvatskih zemalja u jednu političko-upravnu cjelinu (Zvonimirovo kraljevstvo) pod žezlom dinastije Habsburg. Projugoslavenski orijentirana srpsko-hrvatsko-slovenska politička elita, organizirana u Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba, s razlogom pretpostavljajući da bi ih frankovci mogli ozbiljno smetati u namjeri da južnoslavenske zemlje izdvoje iz Monarhije i ujedine sa Srbijom (i Crnom Gorom), nije dopuštala njihov ulazak u svoje redove. Zbog protivljenja načinu na koji je 1. prosinca 1918. provedeno ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, frankovci su bili izloženi represivnim mjerama novoga režima.

Ključne riječi: Stranka prava (frankovci), Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, hrvatski Sabor, Austro-Ugarska Monarhija, Prvi svjetski rat, Država Slovenaca, Hrvata i Srba

“Rat ovaj imao je biti katastrofa, slom hrvatstva, ali dogodilo se protivno. Hrvatstvo još uvijek imade svoju staru otpornu snagu, a silni sukobi, ogorčeni nasrtaji između Hrvata i Srba u ovom ratu dokazuju najjače neosnovanost ideje jedinstva u Hrvatskoj; a dokazuje još i to, da ideja hrvatstva mora pobijediti u ovoj borbi, a to radi toga, jer je ideja hrvatstva realna ideja, koja počiva na historičkoj bazi, na dugom kulturnom narodnom razvoju, dok je jugoslavenstvo tek jedan geografski pojam, jedan artefakt. Znam, da to nije zadnja borba između hrvatstva i jugoslavenstva, znam, da nam pretpostoje još mnogi, veliki i žestoki sukobi, ali bezuvjetno držim, da ta borba mora svršiti potpunom pobjedom hrvatskih ideja, a porazom jugoslavenske ideje.”

Ivo Frank

Sredinom 1918. Prvi je svjetski rat ušao u svoju petu godinu, a države članice Antante još nisu bile suglasne oko toga tko im je glavni neprijatelj u taboru Središnjih sila. Za Italiju je to bila Austro-Ugarska Monarhija, a za ostale savezničke zemlje - Francusku, Veliku Britaniju i Sjedinjene Američke Države

– Njemačka. Niti jedna od njih nije tada, kao svoj ratni cilj, imala potpuno uništenje Austro-Ugarske Monarhije i njezino brisanje s političkoga zemljovida Europe. Drugim riječima, vodeći politički krugovi u državama Antante odnosili su se vrlo suzdržano prema zamislima o rušenju Monarhije i stvaranju neke jugoslavenske državne zajednice od dijelova njezina teritorija.¹ Unatoč relativno povoljnom vanjskopolitičkom i vojnom položaju, Monarhija je svakodnevno zapadala u sve dublju unutarnju krizu, koja se najteže osjećala u njezinim južnoslavenskim zemljama. Opravdano nezadovoljstvo slovenskih političkih elita položajem njihovih zemalja u austrijskom (cislajtanskom) dijelu Monarhije, ogorčenost hrvatskih političara zbog dualističkoga ustroja države koji je doveo do odijeljenosti banske Hrvatske, uklopljene u ugarski (translajtanski) dio Monarhije, od Dalmacije te nedefinirani državopravni status Bosne i Hercegovine, koja se nalazila pod zajedničkom (kondominijskom) upravom Beča i Budimpešte, prerasli su u nerješiv problem koji će znatno pridonijeti konačnom rastakanju i parceliziranju srednjoeuropskoga prostora okupljenoga pod žezlom dinastije Habsburg-Lothring. U takvom su vojno-političkom ozračju politički čimbenici na jugu Monarhije počeli sve glasnije isticati zahtjev za ujedinjenje Hrvata, Slovenaca i Srba – “triju plemena istoga naroda” - u zajedničku državu.

Nakon višemjesečnih priprema u Zagrebu je 5. i 6. listopada 1918. osnovano Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba (NV SHS) kojemu je zadaća bila povezati sve političke stranke, skupine i pojedince na jugu Monarhije koji su prihvatili program stvaranja jugoslavenske državne zajednice izvan njezinih granica, a zajedno sa Srbijom i Crnom Gorom.²

S područja banske Hrvatske u NV SHS pristupila je većina političkih stranaka i skupina zastupljenih u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (dalje: hrvatski Sabor),³ ali i izvan njega.⁴ Od hrvatskih parlamentarnih stranaka u osnivanju NV SHS nije, osim tzv. mađarona (unionista),⁵ sudjelovala ni frankovačka Stranka prava (SP), čiji je saborski klub imao dvanaest članova.⁶

¹ Bogdan KRIZMAN, “Austro-ugarska diplomacija u danima raspadanja Dvojne Monarhije 1918. god.,” *Historijski pregled*, Zagreb, 8/1962., br. 1, 15.

² O NV SHS opširnije vidi: B. KRIZMAN, “Početak rada ‘Narodnog vijeća SHS’ u Zagrebu 1918. godine,” *Istorijski pregled*, Beograd, 1/1954., br. 2, 39-47; ISTI, “Osnivanje ‘Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu’ 1918,” *Historijski zbornik*, Zagreb, 7/1954., br. 1-4, 23-32; ISTI, “‘Prevrat’ u Zagrebu i stvaranje ‘Države Slovenaca, Hrvata i Srba’ u listopadu 1918. godine,” *Zbornik*, Slav. Brod, 6/1968., 173-243; ISTI, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb 1989., 155-244, 299-351; ISTI, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, Zagreb 1977., 67-120, 134-162, 188-229.

³ Opširnije vidi: B. KRIZMAN, “Stranke u Hrvatskom saboru za vrijeme I svjetskog rata,” *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 19-20/1965.-1966., 375-390.

⁴ U NV SHS pristupili su: Hrvatsko-srpska koalicija, Starčevićeva stranka prava (milinovići), Hrvatska pučka seljačka stranka, Srpska narodna radikalna stranka i Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije te političke skupine oko listova: *Glas SHS*, *Male novine* i *Novine*. Sastav NV SHS u Zagrebu vidi kod: Ferdo ŠIŠIĆ, *Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914.-1919.*, Zagreb 1920., 171-174.

⁵ Vidi: Ivo PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000. Drugi svezak: 1868.-1918.*, Zagreb 2000., 376.

⁶ O nastanku frankovačke Stranke prava vidi: Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb 2001. Članovi saborskoga kluba frankovačkih pravaša bili su: Vladimir Pre-

Nekoliko dana nakon što je osnovan NV SHS, u Zagrebu je, pod dojmom prihvaćanja 14 točaka⁷ američkoga predsjednika Wilsona od političkoga vrha Monarhije,⁸ sazvana 11. listopada konferencija SP-a, na kojoj su bili strankini saborski zastupnici, članovi Poslovnoga odbora i izaslanici građanskoga kluba te ostali članovi stranke iz banske Hrvatske.⁹ Stranačko je vijećanje okončano sljedećim zaključkom: “*Nakon što je habsburška monarhija prihvatila Wilsonova načela za mirovne pregovore, te će prema tim načelima preudeliti i nutarnje ustrojstvo svoje temeljem samoodređenja pojedinih svojih naroda, zaključilo je predstavništvo stranke prava jednoglasno, da se smjesta zatraži na temelju tisuću godišnjega prava samoodređenja, kojega se hrvatski narod nikada nije odrekao, niti ga je izgubio – da se bezodvlačno uzpostavi slobodna i samostalna hrvatska država ujedinjenjem svih hrvatskih zemalja uz povrat Rijeke i Medjumurja*”.¹⁰ U nastavku zaključka, koji je potpisan u ime saborskoga kluba i Poslovnoga odbora SP-a, stoji da se prema “*rezoluciji, stvorenoj na sastanku hrvatskih i slovenskih zastupnika u Ljubljani godine 1912.*”¹¹ slobodnom svojom voljom toj hrvatskoj državi pridruže i braća Slovenci, da uzmognemo zajedno i u slobodi urediti odnose svoje države naspram ostaloj slavenskoj braći kao i prema ostalim narodima habsburške monarkije”.¹²

Na temelju navedenoga zaključka predao je Vladimir Prebeg, predsjednik frankovačkoga saborskog kluba, u svoje ime i u ime svojih zastupničkih sudrugova, predsjedništvu hrvatskoga Sabora, 14. listopada, sljedeći *Zahtjev*: “Visoko predsjedništvo! Pred 1300 godina utemeljio je hrvatski narod svoju državu i s njom svoje pravo suverenoga samoodređenja. Tim svojim pravom došao je hrvatski narod kašnje i u sklop habsburške monarkije. U mirovnoj

beg, Ivan Zatluka, Aleksandar Horvat, Vuk Kiš, Josip Pazman, Fran Novak, Stipe Vučetić, Josip Milković, Matija Polić, Ivo Frank i Stjepan Pavunić. Stjepan Zagorac je bio član kluba, ali ne i stranke.

⁷ Četrnaest Wilsonovih točaka, iz siječnja 1918., trebalo je poslužiti kao temelj za sklapanje mira između zaraćenih strana. Cjelovit tekst vidi kod: F. ŠIŠIĆ, *Dokumenti*, 110-112. Za frankovačke su pravaše od posebnoga značenja bile točke 9., 10. i 11.: “U 10. točki zahtjeva Wilson od naše monarkije, da svojim narodima dade najširu autonomiju; u 11. točki traži, da se uzpostave Srbija i Crna gora, a u 9. točki se zahtjeva, da se državne granice Italije izprave prema nedvoumno nacionalnim granicama. U smislu 10. točke mogu narodi monarkije zahtijevati svoje nacionalne države u monarkiji ili federalizaciju monarhije (bilo kao Bundesstaat ili kao Staatenbund). Točka 11. jest negacija takove ‘države Slovenaca, Hrvata i Srba; gdje bi bile sjedinjene svekolike hrvatsko-slovenske i srpske zemlje, pošto se Srbija i Crna gora izlučuju. Nad sve povoljna je za nas točka 9. jer ako i bi Italija dobila tirolski Trentino, ali bi zato mi mogli tražiti od Italije onih 50.000 mletačkih Slovenaca za Kranjsku. [...] A to znači oživotvorenje našega staroga pravaškog programa, zvao ga tko velikom Hrvatskom ili Jugoslavijom.” (F.[ran] MILOBAR, “Oživotvorenje pravaškoga programa na vidiku!”, *Hrvatska*, Zagreb 1918., br. 2158 /7. listopada/, 1.)

⁸ István Burián, austro-ugarski ministar vanjskih poslova, uputio je u Washington, 5. listopada, notu s ponudom za hitno otpočinjanje mirovnih pregovora. (B. KRIZMAN, *Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*, 273-274.)

⁹ “Konferencija stranke prava”, *Hrvatska*, 1918., br. 2163 (12. listopada), 1.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ O hrvatsko-slovenskom sastanku u Ljubljani opširnije vidi: Andrej RAHTEN, *Savezništva i diobe. Razvoj slovensko-hrvatskih političkih odnosa u Habsburškoj Monarhiji 1848. - 1918.*, Zagreb 2008., 161-169.

¹² “Konferencija stranke prava”, *Hrvatska*, 1918., br. 2163 (12. listopada), 1.

ponudi, upravljenoj na predsjednika Wilsona,¹³ stavila se je habsburška monarkija službeno na stanovište slobode i ravnopravnosti svojih naroda, te im priznala pravo samoodredjenja. Tim je časom priznato, da prestaje gospodstvo jednih naroda nad drugima, te hrvatskomu narodu opet otvoren put da sam odluči o svojoj sudbini. Budući da ugarsko-hrvatska nagoda od 1868.¹⁴ znači gospodstvo tudjeg, magjarskog naroda nad hrvatskim, budući da je ta nagoda zapreka ujedinjenju svih hrvatskih zemalja u slobodnu i samosvojnu hrvatsku državu, to potpisani zastupnici Stranke Prava,¹⁵ koja se je uvijek borila za odstranjenje ove nagode, ne priznajući joj zakonitosti, smatrajući nužnim, da sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije izreče, da tu nagodu ne priznaje i ne smatra obvezatnom po hrvatski narod, i time da u jednu ruku odstrani ovu zapreku ujedinjenju hrvatskog naroda, a u drugu ruku da omogući, da hrvatski narod na predstojećoj mirovnoj konferenciji samostalno zastupa interese svoje i svoje države. Molimo zato, da visoko predsjedništvo izvoli odmah sazvati sjednicu hrvatskog državnog sabora sa dnevnim redom: 'Ukinuće hrvatsko-ugarske nagode (z. čl. I. 1868.) te proglašenje slobode i samostalnosti hrvatskoga naroda'.¹⁶

Komentirajući *Zahtjev* za ukidanje Hrvatsko-ugarske nagode i ujedinjenje svih hrvatskih zemalja na temelju hrvatskoga državnog prava, frankovački su pravaši raščlanili sličnosti i razlike između svoga programa i jugoslavenskoga programa NV SHS: "Kako će se riješiti to naše pitanje? Mi, pravaši ga zovemo *hrvatskim*, oni, jugoslaveni, *jugoslavenskim*. Mi pravaši tražimo i zahtievamo, da se sve *hrvatske* zemlje: Banovina,¹⁷ Dalmacija, Bosna-Hercegovina, Istra, slovenske zemlje, uz povrat Medjumurja i Rieke, sjedine u jedno državno tijelo – u državu *Hrvatsku*. Oni, jugoslaveni traže, da se sve *jugoslavenske* zemlje ili zemlje u kojima živi 'narod Slovenaca, Srba i Hrvata' t. j. Banovina, Dalmacija, Bosna-Hercegovina, Istra i slovenske zemlje (a valjda i Medjumurje te Rieka) ujedine u jednu državu, u *Jugoslaviju*. Mi pravaši na temelju starog hrvatskog državnog prava i narodnog samoodredjenja, oni, jugoslaveni samo na temelju narodnog samoodredjenja. Koja nas dakle – nas pravaše i njih jugoslavene – razlika dieli? Nikakva, to jest tek tolika, što mi pravaši hoćemo, da to sve bude država *Hrvatska*, a oni, jugoslaveni – *Jugoslavija*. [...] Nu sada dolazi drugo jedno pitanje. Stoje li naši Jugoslaveni doista samo na iztaknutom stanovištu, naime na ujedinjenju zemalja, u kojima sada žive Hrvati, Srbi i Slovenci u Monarhiji ili oni zahtievaju u taj sklop i Srbiju te Crnu Goru?! Jesu li za ujedinjenje hrvatskih i slovenskih zemalja na jugu Monarhije ili su za - *krfski pakt*?¹⁸ Dru-

¹³ Vidi bilj. 8.

¹⁴ O Hrvatsko-ugarskoj nagodbi opširnije vidi: N. RATNER, *Postanak Hrvatsko-ugarske nagode od godine 1868.*, Zagreb – Beograd 1949.; Vasilije KRESTIĆ, *Hrvatsko-ugarska nagodba*, Beograd 1969.

¹⁵ *Zahtjev* su potpisali svi članovi frankovačkoga saborskog kuba. ("Za slobodu i samostalnost Hrvatske.", *Hrvatska*, 1918., br. 2169 /19. listopada/, 1.)

¹⁶ Nav. prema: V. PREBEG, "Hrvatska Stranka Prava.", *Kalendar "Pravaš" za godinu 1927.*, knjiga III, [Zagreb 1926.], 39-40.

¹⁷ Misli se na bansku Hrvatsku.

¹⁸ O "krfskom paktu", odnosno deklaraciji opširnije vidi: Dragoslav JANKOVIĆ, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Beograd 1967.

gim riečima: jesu li za malu ili veliku Jugoslaviju? Ako svi Jugoslaveni, što su se udružili ovih dana u Narodno vijeće, stoje na krfskom paktu t. j. ako izstupaju za veliku Jugoslaviju, onda ih od pravaša dieli velika razlika. Pravaši traže i zahtjevaju prema svome programu samo hrvatske i slovenske zemlje na jugu Monarhije u jednu državu Hrvatsku”.¹⁹

Zahtjev frankovačkih pravaša nije nikada stavljen na dnevni red hrvatskoga Sabora, jer je odlukom njegova Predsjedništva – *odbijen*.²⁰

Osim *Zahtjeva* za ukinuće Hrvatsko-ugarske nagodbe, vodstvo SP-a se odlučilo i na neposrednu akciju kod samoga cara i kralja Karla I. (IV).²¹ Poslovni odbor stranke odobrio je da stranačko izaslanstvo izvijesti vladara o pravaško-frankovačkom stajalištu glede političkoga rješenja na jugu Monarhije.²² Zahvaljujući preporuci ugarskoga ministra-predsjednika Sándora (Alexandra) Wekerlea, Aleksandar Horvat, predsjednik stranke, te Ivo Frank i Josip Pazman, narodni zastupnici, imajući u vidu carev *Manifest* (16. listopada)²³ i *Deklaraciju* NV SHS (19. listopada),²⁴ primljeni su 21. listopada u Bad Ischlu u audijenciju kod Karla.²⁵ Frankovački su izaslanici naišli kod vladara na potpuno razumijevanje. On je usvojio njihovo stajalište da se Monarhija, u skladu s programom SP-a, preuredi u trijalističkom smislu,²⁶ ali je upozorio na poteškoće s obzirom na njegovu vladarsku prisegu, koja ga je sprečavala da išta učini bez pristanka Mađarske jer je “položio prisegu na magjarski ustav” i “stoga u ugarskoj poli Monarhije ne može provesti nikakove reforme, ako ga prije toga Magjarska ne razrieši te prisege u tom pogledu”.²⁷ Ipak, Karlo je ovlastio frankovačke izaslanike da “u njegovo ime kod grofa Tisze i magjarskog ministarstva [vlade]

¹⁹ “Hrvatsko ili jugoslavensko rješenje?”, *Hrvatska*, 1918., br. 2169 (19. listopada), 1.

²⁰ “Odgovor sabora na podnesak zastupnika stranke prava”, *Hrvatska*, 1918., br. 2172 (23. listopada), 1.

²¹ “Iz poslovnog odbora stranke prava”, *Hrvatska*, 1918., br. 2175 (26. listopada), 1.

²² Ante PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, Zagreb 1996., 431.

²³ Austrijski je dio Monarhije trebao biti preuređen u “saveznu državu”, ali se ni na koji način nije diralo u “cjelokupnost zemalja ugarske krune”. (F. ŠIŠIĆ, *Dokumenti*, 176.)

²⁴ U *Deklaraciji* je, između ostaloga, stajalo: “Tražimo ujedinjenje cjelokupnoga našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba na čitavom njegovom etnografskom teritoriju, bez obzira na ma koje pokrajinske ili državne granice, u kojima danas žive - u jednu jedinstvenu potpuno suverenu državu [...]”. (F. ŠIŠIĆ, *Dokumenti*, 180.) Za frankovačke pravaše, koji su bili uvjreni da Wilsonovih 14 točaka ne znači raspad Monarhije, stajalište NV SHS nije bilo prihvatljivo. (Dragan ŠAFAR, “Čemu Jugoslavija? – Hrvati, na okup!”, *Hrvatska*, 1918., br. 2170 /21. listopada/, 1.)

²⁵ “Jedna infamija ‘H. Rieči’”, *Hrvatska*, 1918., br. 2167 (17. listopada), 1; A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, 431.

²⁶ Govoreći o trijalizmu, treba reći da je tu bila riječ o političkoj ideji koja je, ovisno o interpretaciji, predviđala stvaranje treće južnoslavenske ili hrvatske državno-pravne jedinice u Monarhiji. Ta je ideja postala važna nakon pojave velikoaustrijskoga kruga oko prestolonasljednika Franje Ferdinanda d’Este početkom XX. stoljeća. O trijalizmu vidi: Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Igor KARAMAN i Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860 - 1914.*, Zagreb 1968., 227-228; M. GROSS, “Hrvatska politika velikoaustrijskog kruga oko prijestolonasljednika Franje Ferdinanda”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 2/1970., br. 2, 9-74.

²⁷ A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, 432.

izrade, da ga se riješi prisege glede integriteta zemalja krune sv. Stjepana²⁸ Frankovački su pravaši, uputivši se sljedećega dana, 22. listopada, u Budimpeštu, postigli uspjeh: "magjarsko je ministarstvo [vlada] riješilo cara Karla kao ugarskoga kralja njegove kraljevske prisege i dozvolilo mu da on proglasi odcjepljenje Hrvatske i Slavonije ispod Ugarske i ujedinjenje svih hrvatskih zemalja na jugu monarhije u posebnu hrvatsku državu".²⁹ Dapače, István Tisza, tada najmoćniji čovjek u Ugarskoj, navodno im je rekao: "*Ich sehe ein, dass wir gegenüber Kroatien grosse Fehler begangen haben*" ("Uvidio sam, da smo počinili velike pogriješke prema Hrvatskoj").³⁰ Da se frankovačkim političarima stvar činila gotovom, svjedoči i tvrdnja Frana Milobara da je on iz Budimpešte dobio brzopjavku u kojoj se tražilo da "izradi proglas na hrvatski narod, kojim mu se javlja, da se uspostavlja kraljevstvo Zvonimira".³¹

Ipak, frankovački uspjeh u Beču i Budimpešti nije bio i pobjeda. Daljnji razvoj događaja na jugu Monarhije nije pridonosio stvaranju hrvatske države u sklopu preuređene Monarhije.

Iako se frankovci nisu slagali s političkim smjerom NV SHS, to nije značilo da oni nisu željeli stupiti u njegove redove i pokušati utjecati na daljnji razvoj političke situacije. Poticaji za ulazak frankovačkih pravaša u NV SHS dolazili su i od njegovih najistaknutijih članova. Tako su poruke Ivana Lorkovića, tajnika Predsjedništva NV SHS, upućivane SP-u preko Lavoslava Polića koji je u više puta, ne odajući u čije ime govori, tijekom listopada 1918. neformalno razgovarao s F. Milobarom. U jednom od razgovora Polić je priopćio svome frankovačkom sugovorniku da bi stranka u slučaju da želi stupiti u NV SHS "morala doprinijeti neke osobne žrtve", tj. da bi "morala isključiti" iz svojih redova neke od svojih vodećih ljudi.³² Milobar je na to, navodno, odgovorio da će frankovci žrtvovati "sve svoje ljude" samo da se stvori "slobodna i samostalna hrvatska država" i to neovisno o tome hoće li ona biti "u okviru ili izvan okvira" Monarhije.³³ Saznavši konačno da je Polić samo Lorkovićev glasnogovornik, Milobar ga je zamolio da mu u pisanoj formi saopći što se očekuje od SP-a. Bez oklijevanja, Polić je na "komadiću papira" napisao tri uvjeta koje su frankovci trebali ispuniti prije nego što im bude omogućen ulazak u NV SHS: "1. Stranka Prava imade isključiti dr. Horvata, dr. I. Franka i dr. V. Sachsa. 2. Imade glasovati za sjedinjenje sa kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. 3. Obvezati

²⁸ "Dr. Aleksandar Horvat. (Povodom njegove pedesetgodišnjice rođenja)", *Hrvatsko pravo*, Zagreb, 17/1925., br. 5031 (4. prosinca), 1. Također vidi: Edmund von GLAISE-HORSTENAU, *Die Katastrophe. Die Zertrümmerung Österreich-Ungarns und das Werden der Nachfolgestaaten*, Zürich - Leipzig - Wien 1929, 302-303.

²⁹ "Dr. Aleksandar Horvat. (Povodom njegove pedesetgodišnjice rođenja)", *Hrvatsko pravo*, 17/1925., br. 5031 (4. prosinca), 1. Također vidi: Srđan BUDISAVLJEVIĆ, *Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca. Povodom četrdesetgodišnjice jugoslovenskog ujedinjenja*, Zagreb 1958., 133.

³⁰ Nav. prema: S. MATKOVIĆ, "Tko je bio Ivo Frank?", *Politički zatvorenik*, Zagreb, 17/2007., br. 187, 23. Također vidi: Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, 2, [drugo izdanje], Zagreb 1989., 79.

³¹ F. MILOBAR, "Slava dru Aleksandru Horvatu!", *Hrvatsko pravo*, 20/1928., br. 5160 (9. svibnja), 2.

³² "Desetgodišnjica", *Hrvatsko pravo*, 20/1928., br. 5183 (3. studenoga), 2.

³³ *Isto*.

se, da ne će dati otrgnuti ni jednoga dijela od kraljevine Hrvatske-Slavonije-Dalmacije”.³⁴ Vidjevši što se od stranke traži Milobar je izjavio da zahtjevi pod 1. i 2. “trenutno nisu aktualni”, a da za “državnopravno stanovište pod 2. ne zna ne će li Stranka Prava a limine odbiti, ili u najboljem slučaju ga prihvatiti pod uvjetom, da se najprije oživotvori hrvatsko državno pravo t. j. najprije stvori slobodna hrvatska država, a onda u ovako slobodnoj državi u slobodnim izborima upita narod, da li hoće u savez sa kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom ili voli ostati sam i samostalan”.³⁵ Da bi potkrijepio svoje mišljenje, Milobar je dodao: “Poznavajući mentalitet u Stranci Prava mogu Ti već ja sada reći, da ‘Poslovni odbor’ o ovim Tvojim trim točkama ne će niti razgovarati, ako se točka 2. ne proširi u hrvatskom državopravnom smjeru, i ako to cijelo Nar. [odno] Vijeće ne usvoji”.³⁶

Polićev “komadić papira” predsjednik SP je “spravio u svoj stol, da ga priklopi stranačkom arhivu”.³⁷

Do službenih pregovora između frankovačkih pravaša i Lorkovića nije nikada došlo.

Na sjednici Poslovnoga odbora SP-a, 26. listopada, V. Prebeg je izvijestio prisutne da je “k njemu došao izaslanik predsjedništva ‘Narodnoga Vijeća’ i izjavio mu, da to predsjedništvo želi na svaki način da stranka stupi u ‘Narodno Vijeće’ [...]. Nu predsjedništvo stavlja jedan zahtjev na stranku, to jest, da se ima bezuvjetno sa vodstva, odnosno predsjedništva Stranke Prava, odstraniti dra Aleksandra Horvata”.³⁸ U slučaju da SP ne ispuni ono što se tražilo, njegovim narodnim zastupnicima ne će biti dopušteno sudjelovanje u radu hrvatskoga Sabora. Dapače, “stranka će biti zabranjena čim ‘Narodno Vijeće’ preuzme u svoje ruke vlast” i nitko ne će “moći jamčiti za sigurnost, pa i za život narodnih zastupnika i članova vodstva stranke”.³⁹

Nakon rasprave u kojoj se većina članova Poslovnoga odbora izjasnila protiv ultimatumu NV SHS,⁴⁰ ipak su usvojeni sljedeći zaključci: “1. U ovim sudbonosnim časovima, gdje narodi sami imaju da odluče o svojoj sudbini, Stranka prava u svrhu očuvanja interesa hrvatskoga naroda i u svrhu jedinstvene manifestacije narodne volje, te radi koncentracije svih narodnih sila – stupa u Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, pristaje bezuvjetno na stanovište Narodnoga vijeća izneseno u objavi od 19. X. 1918. te priznaje pravilnik⁴¹ vijeća obvezatnim za svoje članove, te je ovlasila narodne zastupnike gg. dr. Vladimira Prebega i Stjepana Zagorca, da taj zaključak Narodnom vijeću doja-

³⁴ *Isto.*

³⁵ *Isto.*

³⁶ *Isto.*

³⁷ *Isto.*

³⁸ Nav. prema: A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, 435-436.

³⁹ *Isto*, 436. Zanimljivo je da je nekoliko dana ranije, 20. listopada, L. Polić upozorio F. Milobara da će SP, ako ne uđe u NV SHS pod uvjetima koje je on priopćio na “komadiću papira”, biti izručen “sudu naroda”, tj. da će njegovo vodstvo biti “kamenovano” i “linčovano”. (“Desetgodišnjica”, *Hrvatsko pravo*, 20/1928., br. 5185 /3. studenoga/, 2.)

⁴⁰ A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, 436-437.

⁴¹ Pravilnik NV SHS vidi kod: F. ŠIŠIĆ, *Dokumenti*, 174-176.

vi. 2. Ujedno prima [Poslovni odbor] do znanja, da se je narodni zastupnik dr. Aleksander Horvat povukao iz političkoga života,⁴² a očekuje to također i od u ovaj čas iz Zagreba odsutnoga narodnoga zastupnika dra. Ive Franka, dočim je ustanovio, da dr. Vladimir Sachs nije član stranke⁴³.

Na kraju sjednice za riječ se javio i A. Horvat: *“Iako prieti najveća pogibelj, da će stranka biti razpuštena, a njezini pojedini pripadnici progonjeni, to se ipak ne možemo mi odreći nauka Ante Starčevića i programa Stranke Prava, koji traže hrvatsku državnu samostalnost i slobodu hrvatskoga naroda, niti nas na to odreknuće mogu prisiliti bilo kakve prietnje i nasilja. Iako je ovoga časa zavlada davno snovana izdaja hrvatskih slavosrbskih političara, koji su dielom zavedeni, dielom zastrašeni i prevareni, a svi pod uplivom tudjinske propagande i velikosrbskih makinacija, to će Starčevićanstvo i pravaštvo i program hrvatske državne i narodne slobode ostati vjerovanjem našim i velike većine hrvatskoga naroda. Sadanja će zabluda sigurno stajati hrvatski narod neizmjernih žrtava i poniženja, nu skoro će morati nastati otrieznjenje zavedenih, i narod će opet progovoriti svoju rječ i nastaviti borbu za svoju vlastitu državu i slobodu. Naš će program ostati trajno u sviesti hrvatskoga naroda, a kada bi ga se mi danas odrekli, bio bi porušen i zadnji šanac borbe za slobodu i za državu. Radi toga je i donesen takav zaključak, koji će trajno služiti nama na čast, a narodu za korist”*⁴⁴.

Na sjednici Središnjega odbora NV SHS, održanoj istoga dana kad je zasjedao i Poslovni odbor SP-a, Ante Pavelić (zubar) je izvijestio prisutne da je V. Prebeg “ponudio sporazum svoje stranke s Narodnim Vijećem” te izjavio da su frankovci spremni stupiti u njegove redove.⁴⁵

Na sjednici Središnjega odbora NV SHS, 28. listopada, pročitani su zaključci frankovačkih pravaša usvojeni dva dana ranije na sastanku Poslovnoga odbora njihove stranke. U raspravi o mogućem ulasku SP-a u NV SHS sudjelovali su: Stjepan Radić,⁴⁶ Budislav Grga Angjelinović,⁴⁷ Dragutin Hrvoj,⁴⁸ D. Peleš,⁴⁹

⁴² Glede svoje ostavke na mjesto predsjednika SP-a Horvat je izjavio: *“Moja je osoba trn u očima neprijatelja, pa ne bi bilo pametno ni pravedno, da radi mene pretrpe, budi stranka, a potom i narodna stvar, budi pojedinci u stranci, bilo kakvu štetu ili još gorega. Stoga ja [...] izjavljujem, da se privremeno povlačim sa vodstva stranke dok te pogibelji postoje, a kada se prebrodi ova prva neprijateljska navala, ako me stranka bude trebala, ja ću narodu, njoj i Vama, uvijek svoje sile na raspolaganje staviti. Molim Vas, da ovo primite do znanja, jer je to moja čvrsta odluka, a sigurno je u interesu stranke i narodne stvari”*. (Nav. prema: A. PAVELIĆ /odvjetnik/, *Doživljaji*, 438.)

⁴³ Nav. prema: B. KRIZMAN, “Zapisnici središnjeg odbora”, 346.

⁴⁴ Nav. prema: A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Doživljaji*, 437-438.

⁴⁵ B. KRIZMAN, “Zapisnici središnjeg odbora”, 342.

⁴⁶ Radić je predložio da se “stranka [prava] primi, jer je već zaključeno, da se primaju oni, koji bezuvjetno stoje na stanovištu Narodnoga vijeća”. (B. KRIZMAN, “Zapisnici središnjeg odbora”, 347.)

⁴⁷ Angjelinović je, replicirajući Radiću, ustvrdio da je frankovcima “samo javljeno, da je prvi preduvjet uopće bio pristajanje uz objavu Narodnoga vijeća. Kad se to prihvati, onda će se istom raspravljati, pod kakovim će se uvjetima primati”. (*Isto*.)

⁴⁸ Hrvoj je tražio da se “Stranka prava primi u Narodno vijeće”. (*Isto*.)

⁴⁹ Peleš je izjavio da “treba imati pred očima dvoje: Da li primanje ove gospode diže njihov ugled toliko, da bi mogli tim više škoditi, drugo, ili bi možda mislili ljudi, da mi ne ćemo da se

Ivan N. Novak,⁵⁰ Vitomir Korać,⁵¹ Ante Tresić-Pavičić,⁵² Cezar Akačić,⁵³ Vilim Bukšeg,⁵⁴ Matko Laginja,⁵⁵ Janko Šimrak,⁵⁶ Ivo Krstelj,⁵⁷ Tugomir Alaupović⁵⁸ i Živko Petričić.⁵⁹

Nakon rasprave pristupilo se glasovanju. Za ulazak Stranke prava glasovalo je osam članova Središnjega odbora, dok su svi ostali bili protiv.⁶⁰ Na kraju je prihvaćen prijedlog A. Pavelića (zubara) da se “odlučka ‘Narodnog Vijeća’ *nema* saopćiti ‘frankovcima’, nego da ih se ima držati u neizvjesnosti i u nadi, da će biti sigurno primljeni”.⁶¹

Narodni zastupnici SP-a bili su na sjednici hrvatskoga Sabora, 29. listopada 1918.,⁶² na kojoj je *per acclamationem* prihvaćen “prešni prijedlog” Svetozara Pribičevića i drugova o razrješenju “svih državno-pravnih odnošaja i veza” kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s kraljevinom Ugarskom i carevinom Austrijom te njezino stupanje, “prema modernom načelu narodnosti, a na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi”.⁶³ Nakon što je saborski bilježnik Marko Novosel pročitao “prešni prijedlog” A. Pavelića (zubara) i drugova u kome se tražilo da “Sabor kao predstavnik kraljevina Hrvatske, Sla-

čuje potpuna hrvatska riječ. Prema izjavi Stranke prava njihova je politika potpuno skrahala. Neprimanje bi moglo škoditi”. (*Isto.*)

⁵⁰ Novak je predložio da se “javi Stranci prava: neka vodstvo raspusti stranku, a članovi neka ili pristupe kojoj stranci ili neka se organizuju na bazi Narodnoga vijeća”. (*Isto.*)

⁵¹ Korać je izjavio da frankovci “imadu raspustiti stranku, a pojedinci mogu da se priključe kojoj [drugoj] stranci”. (*Isto.*)

⁵² Tresić-Pavičić je predložio da se frankovcima poruči “neka stupe u Starčeviću stranku prava”. (*Isto.*, 348.)

⁵³ Akačić je istaknuo da frankovačka stranka imade za “sobom puno naroda” te da se ne smije odbiti. (*Isto.*)

⁵⁴ Bukšeg je predložio da se “traži eliminiranje onih, koji su bili ‘spiritus agens’ te ogavne [frankovačke] politike”. (*Isto.*)

⁵⁵ Laginja je bio mišljenja da su frankovačke “vođe zadnjih dana sigurno uvidjeli, da im je sve propalo” te da se NV SHS “mora zadovoljiti u ovom velikom momentu sa njihovom kapitulacijom”. (*Isto.*)

⁵⁶ Šimrak je, konstatiravši da su frankovci svojom proaustrijskom i promađarskom politikom “izgubili sve pristaše”, otklonio mogućnost njihova primanja u NV SHS. (*Isto.*)

⁵⁷ Krstelj je zatražio “raspust stranke i [njezinu] potpunu likvidaciju”. (*Isto.*)

⁵⁸ Alaupović se “odlučno” usprotivio “primanju stranke u narodne redove”. (*Isto.*)

⁵⁹ Petričić je savjetovao da se frankovce “iz opreznosti” ne primi u NV SHS. (*Isto.*)

⁶⁰ *Isto.*

⁶¹ [Dragutin HRVOJ], “Stranka Prava i ‘Narodno Vijeće’”, *Hrvatska misao*, Zagreb, 3/1922., br. 50 (13. prosinca), 2.

⁶² O držanju frankovačkih narodnih zastupnika na sjednici Sabora vidi: [D. HRVOJ], “Protiv iskripljivanja historijske istine”, *Hrvatska misao*, 4/1924., br. 91 (27. travnja), 2.

⁶³ *Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Petogodišta 1913. - 1918.*, sv. VI., Zagreb 1918., 1468. Pribičević je u svojstvu predlagatelja dao i dodatno pojašnjenje uz prešni prijedlog: “U smislu ovoga predloga ima, da se ta naša nezavisna potpuno suverena država proteže na čitavom našem narodnom teritoriju od Soče do Soluna”. (*Isto.*, 1470.)

vonije i Dalmacije” prizna NV SHS kao “vrhovnu vlast”,⁶⁴ za riječ se javio V. Prebeg koji je, između ostaloga, rekao da mu je “čast [...] izjaviti, da i stranka prava prihvaća predlog, podnešen po gospodinu nar.[odnom] zast.[upniku] dr. Paveliću i drugovima, predlog naime, da se sva državna vlast prenese na Narodno Vijeće i da ćemo glasovati za taj predlog.”⁶⁵ [...] Pošto je tako, visoki sabore, program Stranke prava ispunjen, u onim točkama, u kojima zahtijeva obustavu nagodbe i prelom s Ugarskom te ujedinjenje sviju hrvatskih zemalja u jednu samostalnu neovisnu državu, predložiti će saborski klub Stranke prava stranačkomu svomu vijeću [...], da se Stranka prava razidje”.⁶⁶ Prebegove su riječi popraćene “burnim pljeskom”.⁶⁷

Treba naglasiti da su oba prešna prijedloga već bila izglasana na sjednici Središnjega odbora NV SHS koja je održana u noći uoči sazivanja hrvatskoga Sabora.⁶⁸

Konačno, nije nezanimljivo napomenuti da hrvatski Sabor nije detronizirao Habsburgovce s hrvatskoga prijestolja.⁶⁹

Prebegova izjava da će saborski klub predložiti razlaz stranke izazvao je dosta dvojbi u frankovačkim redovima. Stipe Vučetić, istaknuti frankovački političar, u središnjem je stanačkom glasilu stavio pod znak pitanja opravdanost razlaza SP-a: “Hoće li stranka prava prestati ili ostati ili se reformirati – ne znam. Neka odluči naše stranačko vijeće. Rekao je dr. Prebeg, da se program stranke prava izpunio. *Ne, nije se izpunio, nego se je prelomom s Austrijom i*

⁶⁴ Isto, 1472.

⁶⁵ Prema kasnijem Prebegovu tumačenju, hrvatski Sabor je na NV SHS prenio “samo vrhovnu upravnu vlast”, ali ne i “državotvornu vlast”, tj. “ovlast, da stvori novu državu i po obliku i po obsegu i da bira dinastiju”. (Nav. prema: V. PREBEG, “Habsburg i Hrvatska stranka prava”, u: A. PAVELIĆ /odvjetnik/, *Putem Hrvatskog Državnog Prava. Članci - Govori - Izjave 1918-1929*, Buenos Aires – Madrid 1977., 52-53.)

⁶⁶ *Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrvastke, Slavonije i Dalmacije. Petogodišta 1913.-1918.*, sv. VI., 1474.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ B. KRIZMAN, “Zapisnici središnjeg odbora”, 350.

⁶⁹ Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1942., 21. Kasnije je A. Pavelić (odvjetnik), član SP-a u doba rušenja Monarhije i postojanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba, iznio izanimljivo mišljenje zašto hrvatski Sabor nije detronizirao kralja Karla i njegove nasljednike: “Gospoda koalicionaši, na čelu sa Pribičevićem [...] nisu hotimice i sviesno htjeli odmah izvršiti detronizaciju Habsburga, i to iz dva razloga: Prvo, što nisu bili sigurni, da li će Saveznici [Antanta] htjeti uobće maknuti Habsburge, to jest ne će li njima konvenirati da se habsburžka dinastija sačuva kao sredstvo proti *Anschlusu* Austrije Njemačkoj, dakle, da se sačuva Habsburg i pod njegovim žezlom neka podunavska federacija, barem jednoga diela bivših habsburških zemalja. Nisu se htjeli iztrčavati pred rudo, da bi u slučaju, ako bi Saveznici željeli Habsburga, i ako ne bi moglo doći do ujedinjenja sa Srbijom pod dinastijom Karagjorgjevića, oni ostali [ne]kompromitirani prema Habsburgu i prema tome i nadalje *regierungsfähig* – sposobni biti na vlasti. [...] Nu bio je i jedan drugi razlog, radi kojega su koalicionaši propustili to učiniti. Svrgnućem dinastije bila bi nastala republika u Državi Hrvata Srba i Slovenaca – razumije se na području bivše Austro-Ugarske. [...] Nisu mogli izabrati dinastiju Karagjorgjevića na toj saborskoj sjednici jer bi bila za onda došla u pitanje većina kod glasovanja, ili su barem koalicionaši u to sumnjali [...]. Da je bila pak stvorena republika, odnosno stvorena i saborskim zaključkom uzakonjena, onda pogotovo ne bi bilo više lako prenieti vlast na kralja Srbije, odnosno podvrći se dinastiji Karagjorgjevića”. (A. PAVELIĆ /odvjetnik/, *Doživljaji*, 442-443.)

*Ugarskom približio svojemu cilju. Dok toga cilja nismo postigli, kobno bi bilo stranku razpustiti, nego ju valja preobraziti, da nastavi novim načinom i novom borbom svoju zadaću.*⁷⁰

Na vijeću SP-a, održanom u Zagrebu 12. listopada, na kome je bilo pedeset izaslanika, raspravljalo se o prijedlogu frankovačkoga saborskog kluba glede raspusta stranke. Unatoč Prebegovoj preporuci da se prijedlog prihvati, dio izaslanika, koje je predvodio S. Vučetić, nije s tim bio suglasan. Budući da prisutni nisu mogli donijeti konačnu odluku o sudbini stranke, odlučeno je da se sazove novo stranačko vijeće. Protiv toga prijedloga bio je jedino Ivan Zatlika, koji je tada i istupio iz stranke.⁷¹

Vijeće SP-a, održano 29. studenoga, ponovno razmotrivši prijedlog svoga saborskog kluba o raspustu stranke, donijelo je sljedeći zaključak: "Pošto je Narodno Vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u svomu radu nakon 29. X. 1918. napustilo sasvim stoljetni ideal i zahtjev hrvatskoga naroda na posebnu, samostalnu, neovisnu hrvatsku državu, te je u opće stvarajući i ukidajući zakone prekoračio po hrvatskomu saboru podijeljenu mu upravnu vlast, i pošto je provalom Talijana u naše hrvatske krajeve ugroženo ujedinjenje hrvatskih zemalja – zaključuje vijeće, da se stranka ne razidje, jer je u tomu času baš neminovna potreba, da se uzdrže sve hrvatske stranke, da u složnomu radu oko ujedinjenja hrvatskoga naroda, očuvaju hrvatsku državu i da tako spase nacionalni i državni idividualitet hrvatskoga naroda od posvemašnje propasti, koja mu prieti. U tu svrhu proširen je poslovni odbor⁷² Stranke prava [sa] zadaćom, da prema novim prilikama preradi program stranke na čisto demokratskim, socijalnim i gospodarskim principima jednakosti i bratstva, da sveobće priznatim pravom samoodređenja naroda i hrvatski narod izgradi svoju republikansku državu u federativnom savezu država Slovenaca, Hrvata i Srba. Stranka Prava želi, da se ovaj savez država što prije nađe u što bližem doticaju sa slobodnom Bugarskom, te Čehoslovačkom i poljskom državom radi ojačanja sveslavenske uzajamnosti, da se tako tim lakše očuvamo od prevlasti inorodnih, jačih i većih naroda. U svomu novomu programu uzeti će Stranka Prava osobiti obzir na gospodarsko ojačanje i na unapredjenje našega seljačtva i našega maloga obrta. Stranka Prava traži, da i hrvatski narod bude naročito zastupan na mirovnom kongresu."⁷³

Nakon što je u Beogradu 1. prosinca 1918., uz sudjelovanje delegacije NV SHS, predvođene A. Pavelićem (zubarom) i S. Pribičevićem, regent Aleksandar Karađorđević proglasio osnutak Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, frankovački su pravaši, već sljedeći dan, odlučno prosvjedovali. Naglašavajući da je državno ujedinjenje provedeno "bez pitanja i znanja naroda u jugoslavenskim

⁷⁰ Stipe VUČETIĆ, "Stranka prava poslie 29. listopada 1918.", *Hrvatska*, 1918., br. 2182 (5. studenoga), 1.

⁷¹ "Vieće stranke prava", *Hrvatska*, 1918., br. 2190 (14. studenoga), 1.

⁷² Novi je Poslovni odbor dužnost stranačkoga tajnika povjerio odvjetniku A. Paveliću. (A. PAVELIĆ /odvjetnik/, *Putem Hrvatskog Državnog Prava*, 58.)

⁷³ "Vieće Stranke Prava", *Hrvatska*, 1918., br. 2204 (29. studenoga), 1.

zemljama i bez pitanja i znanja njihovih legalnih predstavnictava sabora hrvatskoga, dalmatinskoga, bosansko-hercegovačkoga, istarskoga, slovenskoga u Ljubljani, pa i bez pitanja i znanja srpske narodne skupštine u Beogradu”, frankovci su u *Proglasu*, koji je sastavio V. Prebeg,⁷⁴ poručili hrvatskom narodu da njihova stranka “ostaje i danas kod svoje odluke za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja u republikansku državu u federativnom savezu slobodnih nezavisnih suverenih država Slovenaca, Hrvata i Srba”.⁷⁵ Dakako, konačnu je odluku o svojoj budućnosti trebao glasovanjem donijeti sam narod.⁷⁶

Odgovor na frankovački prosvjed bio je munjevit. Dnevnik *Hrvatska*, “glavno glasilo Stranke prava za sve hrvatske zemlje”, u kome je *Proglas* objavljen, bio je zaplijenjen, a sam list zabranjen. Kako bi doskočili zabrani frankovci su *Proglas* tiskali u obliku letka i plakata te ga tako učinili dostupnim široj javnosti.⁷⁷

Uskoro su uslijedila i uhićenja najuglednijih članova SP-a, pri čemu se nije poštovao ni zastupnički imunitet njegovih narodnih zastupnika.⁷⁸

Promijenivši ime u Hrvatska stranka prava i donijevši novi stranački program (1919.), frankovački su pravaši nastavili djelovati na jugoslavenskoj političkoj pozornici sve do 6. siječnja 1929., kada je kralj Aleksandar proglasio svoju osobnu diktaturu i zabranio rad svih političkih stranaka.

⁷⁴ V. PREBEG, “Hrvatska Stranka Prava”, *Hrvatsko pravo*, 18/1926., br. 5035 (1. siječnja), 2.

⁷⁵ “Hrvatski narode!”, *Hrvatska*, 1918., br. 2207 (3. prosinca), 1.

⁷⁶ *Isto*.

⁷⁷ A. PAVELIĆ (odvjetnik), *Putem Hrvatskog Državnog Prava*, 59.

⁷⁸ Bosiljka JANJATOVIĆ, “Progoni triju političkih grupacija u Hrvatskoj (1918 – 1921)”, *Historijski zbornik*, 45/1992., br. 1, 91.

SUMMARY

THE PARTY OF RIGHT (FRANKISTS) DURING THE RULE OF
THE NATIONAL COUNCIL OF THE SLOVENES, CROATS,
AND SERBS
(OCTOBER-DECEMBER 1918)

During the First World War, none of the Entente powers sought after the total destruction of the Austro-Hungarian Empire and the creation of a Yugoslav state out of its ruins as a war aim. Nonetheless, the discontent of many of its Slavic peoples hastened the process of its dissolution. The justified discontent of Slavic political elites with the status of their lands, the dissatisfaction of Croat politicians with the Dualist constitution of the Monarchy which separated Civil Croatia from Dalmatia, and the undetermined constitutional status of Bosnia and Hercegovina grew into a problem which the Monarchy could not resolve. At the beginning of October 1918, members of the Croatian, Slovenian, and Serbian political elite formed the National Council of Slovenes, Croats, and Serbs in Zagreb, which carried out a transformation of the Monarchy, forming the State of the Slovenes, Croats, and Serbs. The Party of Right (Frankists), which did not participate in the organization of the National Council, attempted to solve the constitutional issue in the Monarchy's south with the help of its rulers. Even though the Frankists won the agreement of the Emperor and King Charles I (IV) and the leading Magyar politicians (I. Tisza, A. Wekerle) to go about creating a third state entity (Zvonimir's realm) within the boundaries of the Monarchy, this could not come to pass because the Monarchy was inexorably fragmenting into its constituent parts. The attempt of the Frankists to enter the National Council in order to influence its course was gently rejected. Voting in favour of the Croatian Sabor's decision, prepared by the National Council, to declare the constitutional tie between the Kingdom of Croatia, Slavonia, and Dalmatia, Rijeka, and the Kingdom of Hungary and the Empire of Austria severed, the Frankists agreed to the solution of the Croat national question outside of the borders of the Monarchy. Arguing that this declaration completed the work of the Party of Right's programme, the Frankist parliamentary club announced the dissolution of the Party of Right. Convinced that the goal of the National Council was not to maintain the independence of the State of Slovenes, Croats, and Serbs, but its hurried union with Serbia and Montenegro in a common state, Frankists of the Party of Right decided to reform their party and continue, in the new political environment, to fight for the preservation of Croatian state identity. After a determined protest against the union of the State of Slovenes, Croats, and Serbs with the Kingdom of Serbia into the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes under the Karađorđević dynasty (1 December 1918), the Party of Right was subjected to repressive measures (arrests, publication bans). The Frankists continued to operate

in the newly created Yugoslav state under a new name and a new political programme until the beginning of 1929, when King Alexander established a dictatorship and banned the operation of all political parties.

Key words: Party of (Croatian state) right (Frankists), National council of Slovenians, Croats and Serbs, Croatian Diet, Austro-Hungarian Monarchy, World War I, State of Slovenians, Croats and Serbs